Formotwórcza i unifikująca rola faktury fortepianowej w aspekcie wykonawczym na podstawie wybranych dzieł György Ligeti'ego i Zygmunta Krauze

Promotor: prof. dr hab. Beata Cywińska

Twórczość György Ligeti'ego i Zygmunta Krauze stanowi doniosły wkład w dorobek współczesnej muzyki fortepianowej. Takie utwory jak etiudy *Automne à Varsovie, Arc-en-ciel, Cordes à vide* czy *Trio für Violine, Horn und Klavier* György Ligeti'ego oraz *Tryptyk, Refrain i Piano Quintet* Zygmunta Krauze wykorzystują elementy formotwórcze, których analiza sublimuje wyrafinowaną treść dźwiękową. Faktura fortepianowa minionej epoki wprowadziła bogactwo rozwiązań wpływających na wykonawstwo i percepcje tychże dzieł.

Jako pianistka stale umieszczająca twórczość kompozytorów XX i XXI wieku w swych programach koncertowych i konkursowych dostrzegam, że proces przygotowywania utworów każdorazowo stawia wykonawcę przed pytaniami: do czego się odnieść podczas pracy nad kompozycją? Jaki jest „klucz" zrozumienia dzieła? W muzyce nazwijmy to 'tradycyjnej' były jasno wytyczone zasady 'czytania' dzieła w obrębie stylistyki, w której się mieściły. Oddziaływały one na jednoznacznie ukierunkowany proces jego analizy oraz percepcji. Wiek dwudziesty wraz z rozwojem techniki, nauki, przemysłu, przemian w świadomości społecznej, a także katastrof dwóch wojen światowych, wpłynął w znaczący sposób na wielość nurtów i stylów sztuki, w szeroko pojętym zakresie. W tym kontekście wykonawca każdorazowo biorąc utwór na 'warsztat' musi odnaleźć sens ukryty w poszczególnych elementach dzieła (inspiracje, wpływy, czasy w których było pisane itp.), który to ma zasadnicze znaczenie dla wykonania. Wykonawcy i odbiorcy muzyki XX i XXI wieku zadają sobie często pytanie: jak zrozumieć tę muzykę, co wpływa na jej ostateczną formę oraz odbiór? Różnorodność stylistyczna XX i XXI wieku nie ułatwia zadania wykonawcom, którzy niejednokrotnie, aby dobrze zinterpretować (a nawet odczytać) utwór potrzebują niejako 'przeszkolić' swoje ugruntowane metody pracy oraz percepcji.

W swej dysertacji zbadałam formotwórczą rolę elementów faktury fortepianowej obranych dzieł. Pianista zabierający się do pracy nad dziełami G. Ligeti'ego czy Z. Krauze postawiony jest przed koniecznością zauważenia tych składników materiału dźwiękowego, które spełniają rolę formotwórczą w procesie ich opanowania oraz interpretacji. Charakterystyczne ich zastosowanie w fakturze dzieł obu kompozytorów dokonuje się za pomocą swoistego gospodarowania m.in.: rytmem, metrum, sferą melodyki i współbrzmień,

artykulacją, kształtowaniem niezależnych planów brzmieniowych, wysublimowaną dynamiką, specyficznym wykorzystaniem rejestrów instrumentu, czasową organizacją utworu oraz zagadnieniem przestrzeni muzycznej. Badając je zwracałam szczególną uwagę na złożoną problematykę wykonawczą omawianych dzieł.

Przedstawiłam główne sfery inspiracji obu kompozytorów nakreślając m.in. odniesienia do folkloru (G. Ligeti), oddziaływanie unizmu na twórczość Z. Krauze uzupełniając o wpływy kompozytora węgierskiego pochodzenia Béli Bartóka zarówno w twórczości G. Ligeti'ego jak i Z. Krauze.

Podczas pracy nad wybranymi utworami miałam możliwość ich dogłębnej analizy i każdorazowo głównym obszarem mojej fascynacji oraz uwagi była faktura fortepianowa, która w moim mniemaniu niesie za sobą zasadnicze konsekwencje wykonawcze rzutujące na ostateczną „aurę" utworów, rozumianą jako wysublimowana materia dźwięków. Eksplorując fakturę fortepianową G. Ligeti'ego oraz Z. Krauze dostrzegłam pewne unifikujące ją elementy, które definitywnie formułują ostateczne wykonanie dzieła.

Podstawowy materiał źródłowy pracy tworzą partytury, biografie kompozytorów, prace opublikowane dotychczas, a poruszające obszar twórczości György Ligeti'ego i Zygmunta Krauze oraz dostępne w literaturze, jak również przeprowadzony osobiście wywiad.

Tytuł pracy formułuje tezę o formotwórczej i unifikującej roli faktury fortepianowej w twórczości György Ligeti'ego i Zygmunta Krauze w aspekcie wykonawczym omawianych dzieł.

Metodą badań była analiza wykonawcza utworów, mająca na celu odnalezienie elementów faktury fortepianowej posiadających znaczenie formotwórcze i unifikujące w wykonawstwie i interpretacji dzieł obydwu kompozytorów. Zadaniem badań analitycznych było rozwiązanie aspektów wykonawstwa artystycznego, obejmujących obszar opracowywanych dzieł. Celem pracy jest także poszerzenie literatury badającej twórczość György Ligeti'ego i Zygmunta Krauze.

Rozdział I zawiera rysy biograficzne kompozytorów na tle nurtów i technik kompozytorskich, które miały znaczący wpływ na kształtowanie się światopoglądu artystycznego twórców. Przedstawiona w nim została rola oraz pozycja fortepianu w muzyce dwudziestowiecznej, jako instrumentu oferującego bogatą paletę możliwości barwowych.

W rozdziale II nakreśliłam zakres terminologiczny i pojęciowy pracy. Wychodząc od ogólnego pojęcia faktury fortepianowej, podjęłam próbę zdefiniowania zagadnienia w kontekście obranej tematyki. W muzyce dwudziestowiecznej w obszarze faktury fortepianowej pojawiły się nowe jakości brzmieniowe, wykonawcze i interpretacyjne

stawiające wysokie wymagania wykonawcze. Ukonstytuowałam, na potrzeby pracy, nowe podejście do holistycznego rozpatrywania formy muzycznej, dającej szerokie możliwości eksploracji muzycznej omawianych dzieł.

Rozdział III jest omówieniem i analizą obranego materiału badawczego ze szczególnym uwzględnieniem problematyki wykonawczej.

W rozdziale IV zbadałam relację oddziaływania faktury na formę utworu. Jest to rozdział podsumowujący – rozważający konsekwencje wykonawcze roli elementów formotwórczych faktury fortepianowej. Wykazałam w nim wpływ i znaczenie tychże elementów faktury fortepianowej na wykonawstwo i interpretację twórczości György Ligeti'ego i Zygmunta Krauze oraz porównałam te z nich, które w rozumieniu ich roli formotwórczej unifikują twórczość obydwu artystów.

Wnioski, które przedstawione zostały w zakończeniu dysertacji, potwierdziły początkowe założenia zawarte w temacie pracy oraz wykazały, że zbadanie wpływu formotwórczej roli faktury faktury fortepianowej implikującej wykonawstwo oraz percepcję muzyki György Ligeti'ego i Zygmunta Krauze okazało się zadaniem niezwykle ważnym, jak również złożonym.

Celem niniejszej pracy było także przybliżenie literatury badającej twórczość G. Ligeti'ego oraz Z. Krauze. Podczas pracy nad nagraniem płyty CD, doszłam do wniosków, że repertuar obydwu kompozytorów stawia wysokie wymagania wykonawcze na poziomie technicznego ich opanowania, jak również rozszyfrowania semantycznych idiomów, w niej ukrytych. W tym aspekcie niniejsza rozprawa naukowa staje się bogatym źródłem eksplikującym ich znaczenie i rozwiązującym wiele problemów na poziome technicznego opanowania utworów.